

Język polski a tożsamość narodowa mieszkańców okolic Ignalina i Jeziorosów na Litwie

Celem niniejszego artykułu jest omówienie związku tożsamości narodowej mieszkańców regionu jeziorosko-ignalińskiego na Litwie z językiem polskim, używanym przez nich na co dzień lub deklarowanym jako język ojczysty w czasie spisów powszechnych. Opisywany teren położony we wschodniej części Litwy na granicy z Łotwą i Białorusią jest uznawany za trzeci – po Wileńszczyźnie i Kowieńszczyźnie – obszar polskojęzyczny na Litwie, przez Halinę Turską nazywany smołwieńskim. Do dziś w dwóch rejonach nadgranicznych: jezioroskim i ignalińskim wąskim pasem na wschodzie obu rejonów ciągną się wsie, w których mówi się po polsku lub jeszcze do niedawna mówiło się po polsku. Omawiany obszar polskojęzyczny przedstawiałam już w kilku artykułach poświęconych sytuacji socjolingwistycznej i cechom tej polszczyzny, w tym jej zróżnicowaniu na część północną – jezioroską i południową – ignalińską (Karaś 2001, 2004, 2009, 2013a, 2013b, 2015).

Badania polszczyzny na obszarze jeziorosko-ignalińskim pokazały, że zachowuje się ona jako codzienny kod komunikacyjny przede wszystkim w najstarszym i starszym pokoleniu, natomiast pokolenie średnie i młode używa na co dzień częściej niż polskiego innych języków – głównie rosyjskiego i litewskiego. Zmiany typów dwu- i wielojęzyczności mieszkańców badanego regionu są zagadnieniem niezwykle interesującym i wymagającym odrębnego opisu. W niniejszym artykule skupię uwagę jedynie na języku polskim i jego związku z deklarowaną tożsamością narodową. Nie jest to oczywiście łatwe do przedstawienia. Wiąże się, po pierwsze, z faktem, że nie prowadzono odrębnych badań poświęconych tożsamości narodowej i kulturowej tego obszaru, po drugie, że mamy tu do czynienia z pograniczem narodowościowym, kulturowym i językowym, gdzie tożsamość nie jest czymś tak oczywistym, jak w społeczeństwie monoetnicznym.

Kwestie tożsamości na pograniczach, na styku kultur, narodów, języków ostatnio są coraz częściej przedmiotem odrębnych badań i opisu. Świadectwem tego jest wiele prac, w tym zbiorowych, których tytuły wskazują na podjętą problematykę, por. tomy zbiorowe opublikowane w Wilnie, np. *Tożsamość na styku kultur* (2008, 2011), czy w Polsce, np. *Tożsamość – język – rodzina. Z badań na pograniczu słowiańsko-bałtyckim* (2008). W wielu pracach podkreśla się, że tożsamość nie jest zjawiskiem statycznym, ale skomplikowanym, wielowarstwowym i zmiennym, tj. dynamicznym (por. np. Malewska-Peyre 2000, Melchior 2008, Kuzmickas 2007: 6-12, Naruniec 2008: 67). Badana przez przedstawicieli wielu dyscyplin, a więc zróżnicowanymi metodami⁸, tożsamość narodowa, kulturowa mieszkańców pogranicza, ujawnia wiele dotychczas mało znanych i opisanych aspektów. Dążąc do poznania tożsamości określonej grupy społecznej, należy więc uwzględnić szereg czynników ją kształtujących. Jednym z takich ważnych czynników, choć nie jedynym i nie zawsze najważniejszym, jest język (por. np. Muryc 2008: 47).

1. Tożsamość a język w świetle badań terenowych

Do opisu tożsamości narodowej mieszkańców wschodniej części rejonu ignalińskiego i rejonu jezioroskiego zostaną wykorzystane zarówno dane oficjalne, pochodzące ze spisów powszechnych, jak i przede wszystkim wypowiedzi samych informatorów zebrane w trakcie eksploracji terenowych. Ponieważ informatorami były przede wszystkim osoby w wieku od 40 do 90 lat, tj. przedstawiciele średniego i najstarszego pokolenia, nie zostali natomiast poddani badaniom przedstawiciele pokolenia młodego (tylko na podstawie obserwacji można mówić o pewnych zjawiskach charakterystycznych dla tego pokolenia), dlatego opis ten nie dotyczy całej społeczności polskiej na badanym terenie, ale pokolenia najstarszego, starszego i nieco rzadziej – średniego. Polszczyzna jest dla nich językiem prymarnym, wyniesionym z domu, a więc pierwszym, nabytym w sposób naturalny w rodzinie. Osoby te deklarują jednak narodowość nie tylko polską, ale też litewską, i mają taki wpis w paszporcie.

W odniesieniu do tożsamości narodowej i roli języka w tym zakresie można wyróżnić trzy typy odpowiedzi (wewnętrznie jeszcze zróżnicowane), w których respondenci odpowiadają na pytanie o narodowość:

- 1) Polak (na ogół określa się dokładniej jako Polak litewski);
- 2) „mieszany” / „mieszaniec” (ni Polak, ni Litwin);

---

⁸ Obszerny opis pojęcia tożsamości w ujęciu różnych dyscyplin prezentuje Małgorzata Melchior (1990: 19-70).

- 3) Litwin – deklaruje jednak, że jego rodzice mówili tylko po polsku, podobnie jak i on sam w dzieciństwie.

Typy odpowiedzi są zatem zbieżne z tymi, które notowałam na Kowieńszczyźnie (Karaś 2002: 89-90).

Największą grupę tworzą osoby, które w rozmowie z eksploratorem deklarują polską narodowość. Dotyczy to zwłaszcza części południowej badanego obszaru, a pokoleniowo – przede wszystkim przedstawicielei najstarszego i starszego pokolenia, średniego – częściej na południu, rzadko na północy.

A zatem w większości deklarują wyraźnie narodowość polską mieszkańcy wschodniego pasa rejonu ignalińskiego, nie tylko przedstawiciele najstarszego pokolenia, pamiętającego czasy przedwojennego, jak to było „za Polszczy”, ale i pokolenia średniego. Podkreślają, że „liczą siebie Polakami”, „piszą się Polakami”, czyli mają wpis o narodowości polskiej w paszportach, np.

My pišym s'e u pašporc'e l'aŋk'iškaj. Ja pošta da užendu, padała ks'onšk'i, ta juš pašpart. Co, l'aŋk'iškaj, Polak, muŋa. Ne lub'a jak paveš z'eń dobry, tak ne lubjo. A tu o sons'atka s'meji s'e ze mne, to ty muŋi, pšec'ijuna. Nu vešla u jix labas, náxaj mus'i tak, ne, z'in dobry. Ja, muŋe, Polak. Gak.WP;

Nu my same s'eb'a ličymy Polakami i rozmaŋamy i ŋo navat po polsku, a z'ec'i ŋencej po rosyjsku / no ja ješče paŋmentam pòlska škola paŋmentam / a ŋoŋi tu tyko naučyli s'a ŋo ŋence'j nič / a poty'm jak ŋoŋi odervali s'a juš pošli svòjo drògo nu to tam jak'e koleženstvo / tak i rozmova. Strył.M.

Zazwyczaj od razu w takich wypowiedziach pojawia się motyw używania języka polskiego, niekiedy wspomnienie szkoły polskiej, którą informator ukończył i którą pamięta. Nie chodzi tu tylko o potomków drobnej szlachty.

Często w takich wypowiedziach padało określenie „czysta Polka”, „czysty Polak”, „czystej krwi Polak”, nierzadko łączone z religią, z wyznaniem rzymskokatolickim, por. np.

Ja katolička, katolička i Polka, čysta Polka. K'edys' muŋił moj brat, jak do Polsk'i vyjechał: „Ja čystej krfi Polak”. On do Polsk'ej vyjechał, ne ma teras. Polka, katolička ja. Mam vnukuf, p'eńc' vnukuf i s'edem pravnuukuf. Oŋi rozmaŋajo i z'ec'i po polsku. Cała roz'ina polska. Zyg.AJ.

Informatorzy z części południowej badanego obszaru, ignalińskiej, podkreślają też, że „tu nie było żadnej Litwy”, wskazując na fakt, że przed wojną mieszkali tu Polacy i Białorusini, a ludność litewska pojawiła się dopiero po wybuchu II wojny światowej, czyli jak to określają sami informatorzy, dopiero wtedy „zaszli Litwini”, i zaczęto nauczać języka litewskiego, por.

Ne, tu ne była nigž'e żadnej L'itvy, tu Polacy byli, B'ałorusy i Połacy. Tu čterz'estym p'eršym roku jak vojna vybuxła zašli L'itviŋi, o to ftenčas začeli školax z'ec'i učyc' i začeli rozmaŋać po litefsku, a tak níkt ne rozmaŋał. Ja pšec'ytac' umem po litefsku, ale ja ne rozumem, jak po polsku, po litefsku to samo. Po rusku ne

učylem s'e. Po rusku xoz'ilem do pracy, tam cała buyalterja była f kantože písali po rusku, nu to fšysko narady zdavałem, pracovałem jako staršy majstra, za rubote fšystko mus'alem naučyc s'e. Śmilg.EP.

W rejonie jezioroskim, zwłaszcza w części, która przed wojną należała do Republiki Litewskiej, informatorzy rzadziej nieco niż wokół Mejszt deklaruowali się jasno jako Polacy, choć i tu zebrano sporo wypowiedzi, w których podkreślali oni polskość swoich rodzin i jej oficjalne udokumentowanie (wpis o narodowości polskiej w paszporcie). Niekiedy informacje respondentów mogą wprowadzać pewne zamieszanie, np. o paszporcie polskim („moj paszport teraz polski”). Podobnie było na Kowieńszczyźnie i dopiero dokładniejsze wypytanie informatorów pozwoliło ustalić, że chodzi o paszport z wpisem o narodowości polskiej, a nie o paszport Rzeczypospolitej Polskiej.

Oto wypowiedź kobiety pochodzącej z Mazurek (na północ od Jeziorosów) z rodziny drobnoszlacheckiej, w której podkreśla ona polskość całej swojej rodziny, rodziców, rodzeństwa, fakt, że wszyscy mieli narodowość polską udokumentowaną w paszportach („pisali się Polacy”), a ich językiem domowym była polszczyzna, por.

Moji roz'ic'eli byli Polacy/ papa był moj Polak/ mamuša była Půlačka/ vz'enta s'ostra// my Polacy fšyst'k'e tu byli/ tu fšystk'e o polsku u |nas// úeła tu jest/ vo byli po polsku// taz dom teš/ byla s'edam štuk čalaž'i/ fšystk'e Polacy i písali s'e Polacy// i moj pašport teras polsk'i// ná |úem prosto jak písac' s'e// tam zľujo s'e L'itviñi// maľu/ maľu tutej/ ja jedna jed'ňutka// poumarali xture/ vyšli zamonš/ ožeñili s'e// fšysteg dom naž był Polacy my/ rozmaúali// papa moj był Polak// i písali s'e Polak/ i pašporty/ i dokumenty// i ks'c'ili/u V'ilña ks'c'ili// v Imbrodax Polag był ks'onc/ ks'c'ili u nas tam. Maz.SM.

Podkreślano też w wywiadach, że całe wioski były polskie, gdzie rzadko mieszkaly rodziny litewskie, por.

Polak (maž)// tam z jego úosk'i była tylkú roz'ina mus'i jedna L'ic'úakof/ a tak fšystk'i Polak'i byli. Jez.JW.

Tu również padało określenie „czysty Polak”, „czyste Polaki” w stosunku do osób jasno deklarujących swoją narodowość, por.

I po polsku // tam jeden V'eľička tak'i / on jeden teras žyji // to on čysty Polak / juš tak / zajadły tak'i // to tam i oj'ec / oni byli vyúez'one // teras juš vruc'ifšy s'e // to juš tam čyste juš Po'ľak'i // jest tam dužu / Polakuf v Oúilax. Szaw.WJ.

Niektórzy określali się dokładniej jako Polacy litewscy, wskazując na używanie na co dzień, w domu i w kontaktach sąsiedzkich, polszczyzny, choć też zauważali, że obecnie polszczyzna na tym terenie zanika, że – coraz częściej – zarówno oni sami, jak i ich rodziny, sąsiedzi, mówią po litewsku.

Drugą grupę tworzą – tak jak i na każdym pograniczu etniczno-językowym, osoby o nie do końca określonym (w dzisiejszym rozumieniu tego słowa) poczuciu

narodowościowym, zwłaszcza osoby pochodzące z rodzin mieszanych. Zauważając swoją odmiennność, np. w stosunku do Polaków z Polski, określają siebie jako „mieszanych”, „mieszanców”, „mieszankę”, „ni to Polaków, ni to Litwinów”, por.

ni to L'itefka/ ni to Polka / juš mašanka (...) babuńa Polka była / a|na nie uńala ańi jedny słowy pa l'itefsku// a pa|puk naši pracovał / nu jak tu pa polsku paúez'ac' na g'irńik/ no las/ leš'nik'em był / nu i on pracovał v leš'e/ pšyjež'ž'aju načalstva / pytajo s'a/ gž'e jest ten... a mama moja muvi/ a|na rozumec' razumi/ a atpoúez'ec' jim na moży/ muvi tam/ v leš'e // tak/ tak/ mašancy my/ mašancy. Stel.JG.

Zazwyczaj również wiążą to ze sprawami językowymi, używaniem różnych języków, z małżeństwami mieszanymi, rozproszeniem miejscowej ludności po- przez wyjazdy do Polski lub do większych miast Litwy, por.

úiz'i dužy xtury^e vyjexali poumeralałi star'i|ki młody^e požańili s'e juš tut za rus'k'ix vyš'li to za litvínuf vyš'li to teras fšystko zmešala s'a/ tam pač'c'i že i ne została s'e fšystk'e zmešali s'e... Rom.JV.

Naša úoska, taka vot ni Polak'i, ni L'itvini, mešancy. Und.H.S.

Kategoria „mieszania/pomieszania” jest charakterystyczna dla całych Kresów (*my mieszańce, my takie wymieszani jesteśmy, my mieszane*), a towarzyszą jej często określenia typu „czysty / akuratywny / prawdziwy” w opozycji do: „nieczysty / nieakuratywny / nieprawdziwy” Polak (por. np. Karaś 2002, Rieger 1996).

Osoby określające się jako „mieszane” / „mieszanci”, „ni Polaki ni Litwiny”, zwłaszcza w rejonie jezioroskim, na co dzień używają głównie litewskiego, rzadko czy nawet sporadycznie polskiego, zaznaczają, że w dzieciństwie w domu mówiono tylko po polsku (nawet niekiedy rodzice czy dziadkowie nie znali litewskiego). Tak się zazwyczaj określają też osoby pochodzące z rodzin mieszanych.

Trzecia grupa informatorów deklarowała narodowość litewską, podkreślając, że taki wpis mają w paszporcie, i zauważając, że choć od dawna – zgodnie z dokumentami – byli oficjalnie traktowani jako Litwini, to jednak w ich rodzinach językiem domowym w przeszłości był polski, a nie litewski. Według zatem ich określeń „piszą się Litewcami, a gadali /rozmawiali po polsku”, por.

my Litv'iny gadajonce po polsku Rom.RV; v Litve žyjonc po l'itefsku umeli fšystko/ ale vencej po polsku (A w domu jak?) po polsku gadałi// tak/ a jak zašli/ a tu rusk'ix dužo żyła/ tu naduny ž'arevn'a była/ to tu ji po rusku naučył s'a fšystk'i mi gadac'. Rom.RV;

<A Pani pochodzi z polskiej rodziny?> aj my l'itefca mi pišym s'a / ale my u nas zafše pa polsku gadałi v domu. Rom.JV;

(W domu jak rozmawiali?) po polsku/ od veku včnego/ my po polsku (Czy Pani zna jeszcze inny jakiś język?) nu vence'j nu po rusku/ po l'itefsku// vadomo/ ale po rusku to mało/ vence'j po l'itef.../ po l'itefsku teš ne^a baržũ/ ve// ale ja "ot jak juš kãłxoz'y stvožyli s'a/ nu to vencej pracovało s'e fkolxoz'e/ nu ta ja tam po

lítefsku juš úvencej rozmaúali// potem ja pač^syla^m tut u litóinuv úvencej z'ec'i// nu prosto za náńka bylam// nu to úe/ tegú úvencej juš tam po lítefsku/ nu i tak úvencej pšyvykła s'e juš po lítefsku (Między sobą to jak rozmawiacie?) po polsku/ po polsku// (A tutaj we wsi jak rozmawiacie?) a tutaj úe jak s k'im/ jak kto// rozmajityx luž'i tu jest. Pietr.AW;

rážmaúali po polsku a písali s'e to litóiny / fšystk'i tutaj v našym kraju písali s'e litóiny a rozmaúali fšystk'e pa polsku. Szuk.HD.

Z wypowiedzi niektórych respondentów wynika, że ta sytuacja rozdźwięku między zapisaną tożsamością narodową a językiem codziennym była i jest do dziś dla nich samych nieraz niezrozumiała, por.

v našej úocy fšystk'i tam pa polsku xoc' písali s'e litóini i tegú/ nu i taut'ib'e lítefska a rozmaúali po polsku (...) ja né úem čemu / toš my i v domu z ojca^m po polsku. Jez.EŁ.

Powyższe wypowiedzi świadczą, że już w okresie międzywojennym częste były przypadki, kiedy oficjalny wpis o narodowości litewskiej dotyczył osób na co dzień posługujących się polszczyzną.

Bardzo charakterystyczne są tu określenia stosowane przez informatorów *pisać się kim* (*lítefca^m pišym s'a; písali s'e litóini / litóiny, písali s'e Polacy*), *zapisać się kim*, tj. określenia wskazujące na tzw. narodowość „paszportową” (jaki wpis figuruje w paszporcie), znane z innych terenów Litwy, np. z Kowieńszczyzny (Karaś 2002: 118), także z innych pograniczy językowych, narodowościowych i kulturowych na Wschodzie, np. Ukrainy (por. Rieger 1996), Białorusi czy Łotwy.

Spośród trzech przedstawionych wyżej modelowych sytuacji ukazujących relacje między świadomością narodową i językiem notowanych na wielu terenach Litwy na południu (zwłaszcza we wschodniej części rejonu ignalińskiego) najczęściej występowała sytuacja pierwsza. Natomiast na północy w rejonie jezioroskim (a dokładniej w okolicach Jeziorosów bez wąskiego pasa na południu rejonu jezioroskiego obejmującym Smołwy i wioski obok nich, który należał do II RP przed II wojną światową) można było najczęściej zaobserwować sytuację trzecią.

W rozmowach nasi informatorzy podejmowali także temat konwersji narodowej – zmiany narodowości z polskiej (lub rosyjskiej) na litewską – tj. „przerabiania się”, „zapisywania się Litwinami”. Dotyczy to przeważnie pokolenia młodszego, pokolenia ich dzieci i wnuków, por.

Mała tu była L'itefcuf // tu fšys'k'e s Palakuf pšerob'ifšy s'e L'itefcy. Duk.AN;

A sa^mi Polak'i byli fšystk'e // tutaj ruž'ne rozmaúajon / tu mašany narut // a teras juš úvencej L'itóini / teras i z'ec'i našy / i našy z'ec'i byli / juš L'it'vinami byli zapisa^fšy s'e. Mag.AŁ.

W wywiadach pojawia się też wątek zapisu nazwisk na wzór litewski, a więc z litewskimi sufiksami, np. *Pietrowski* na *Pietrauskas*, co sprawia, że nosiciel

nazwiska nie jest rozpoznawany jako Polak czy Rosjanin, i stąd na różnice w postaci nazwiska w tej samej rodzinie, por.

I z'ec' i po litefsku / i nie tyko co o teras naša familija P'etrofsk'e // a syn pšerob'it s'e P'etrauskas // o to muvo jak usłyšo P'etrofsk'i to tedy čy Maskal' čy Polak // tak nie možno. Soł.HP;

Drug'i był rusk'i / a stał l'itefsk'i / jes'li ty był |Sokałam / to i buc' ty |Sokałam // Sokołouéne / čemu tak / ja nie vám. Stel.G;

u mne fpasporc'a Sk'eterska ja i jestam/ ale rusk'e úencej ja dokładałi/ a Litviini teras es// nu i ta nazvíska pokarabaco ji potam nie potxôz'i/ syn tak'i "ojc'ac tak'i// tak u mne ji był tak "ot syn uojc'ec był Łavryújañec/ svat juš moj/ z'eñc'a uojc'ec/ a syn był Łavryúenas/ Łavryúenas ji Łavryúenas/ a teraz vot pšemeña nazvíska juš teras pšemeñał/ nu to teras Łavryúenas// nu a curka toš jag była Łavryúeñe. Pac.HS.

Konwersja narodowa („przewrócili sie na Litwinów”) zazwyczaj – jak to podkreślają sami informatorzy – wiąże się ze zmianą języka, z powszechnym stosowaniem języka litewskiego w pracy, w szkole, a także obecnie i w domu, por. np.

Nu véc'a / k'edy te Polak'i pševruc'ili s'a na L'itvínuf juš / fšeñz'a tak po raboc'a fšeñz'a po litefsku / litefsk'i žeby jenzyk byłby / to i z'ec' i juš teras młoz'aš do litefskaj. Stel.K;

(Dużo Polaków tu jest?) Aj Polakuf vé teras to juš mału / młody fšysk'i po litefsku ktury i v doñe rozmaúali pšudy pu polsku a teras pu litefsku młody že i nie uñejo / mało tak že po polsku / a tu v Imbrodax była tyx staršyx Polakuf ñemało było. Strzep.WS.

Z przytoczonych powyżej wypowiedzi widać, że ludność danego obszaru ma obecnie raczej neutralny stosunek do zmiany narodowości przez otoczenie. Inaczej jest na terenie należącym w okresie międzywojennym do Rzeczypospolitej, gdzie przypadki reorientacji narodowościowej są oceniane na ogół negatywnie, zwłaszcza przez najstarsze pokolenie, które jest bardzo przywiązane do Polski i polskości i określane jako „przedawanie siebie” i „przedawanie swojej nacji”.

Ten negatywny stosunek do konwersji narodowej – oficjalnego deklarowania się osób pochodzących z rodzin polskich jako Litwinów – ilustruje wypowiedź informatora z Mejkszt:

My ñi L'itviny, ñi Polak'i rozmova, ñi pa b'álarusku rozmova naša. Jak'e polsk'i, pa pôlsku zupełne my ñe, jeźeli Polacy čysto, tak my daleko razdaleko. A ličym s'e fpašportax Polak'i. My izdavn|a, ja ñe xcem pšepisyvač s'e ñi na kogo, jak ja mam pšedavač sam s'eb'e. Teras syn muj, aj ja može i benda v Ignaliñe, ñe úem. Ja muve, x'ib'e ty dureñ, a drug'e z'ec' i moje i z'eñc muvi, ja pšedavac sa ñe benda, svoja nacija benda pšedavač, xoč ty mne co xceš rop, jak'i ja był, tak'i ja i benda. Co mne s tego beñz'i. Teras tak'i M'irak on s Pruc'an u Ignaliñe żyje, on Polak był, a pšerob'it s'e na L'itvina. Bo žena ma L'itvinka vz'efšy. Mej.TM.

Na badanym terenie, zwłaszcza na północy, w okolicach Jeziorosów, było sporo szlachty, przede wszystkim drobnej, niezamożnej, zamieszkującej zaścianki i okolice. Zazwyczaj szlachtę utożsamiano z Polakami, por.

(Może Pani pamiętać, czy była szlachta gdzieś?) *šlaxy/ k'edys' pšy poľsk'ej byli šlaxy// a juš lit'viny oni ne mogli byc' šlaxtami (A co znaczy szlachta?) poľacy/ poľacy// nu juš tak'i/ ja ne vem/ jag ja rozumem šlaxta/ nu to nu juš/ ve co/ prosto ja vytlumačyc' tak baržo vyraz'ne i ne moga.* Mag.BP;

ot šlaxy// tu Poľacy my jak skoz'im s'a do kos'c'ola/ o šlaxy pšyšli/ fkos'c'ela to słyšym// mama fšystko fkos'c'ele/ Poľacy/ Poľacy. Maz.SM;

Tu był zas'c'onek był pšudy/ potam paž'alili/ (...) šlaxta (...) tak // to vo Savičy (...) tam v G'irs'ay bež'i/ (...) / teš šlaxta žyji// a potam tam dalej M'ikšty. Szuk.ZJ;

Šlaxy byli v našym ka|xos/ tam pod jaz'ora Avilaj/ to tam byli/ K'elpsy. Nar.SM.

Nie zawsze jednak do takiego utożsamiania dochodzi, por. *tu šlaxtuf / Pulak'i / u nas Poľakof ne nazyvali šlaxy // šlaxy* Szaw.WJ, ze względu na pejoratywne nacechowanie wyrazu *szlachta* w lokalnej polszczyźnie (używanej przez Litwinów) i w języku litewskim.

Wyraz „szlachta” zapożyczony do litewskiego jako *šlekta* miał bowiem na tym terenie – podobnie jak w centrum Litwy⁹ – konotacje negatywne. Świadczą o tym wypowiedzi informatorów, np. mężczyzny w średnim wieku w Imbrodach, który wspominał, że w ten sposób wyśmiewano się z Polaków, por.

Czy mówią tu po polsku? my tak f xatax gadałmi / to L'itvini na nas šlekta / šlekta/ s'meli s'e Imb.AB,

kobiety w Minówce odczuwającej wyraz jako przezwisko, por.

šlaxtami to nazyvali kogu/ Poľakuf/ šlaxy/ ne vem jak povez'ec' / |prozvišče/ jak// nu jak teras rusk'ix nazyvajo moskałi/ to tu Poľakuf nazyvali šlaxta Min.KJ
czy informatorki w Szawlach, por.

šlaxy // šlex^{2k}ta // to po litefsku tak // š'ta šlexta // mocnu ne lub'ili Poľakuf L'itviny // značy s'e / juš dreňa nazyvaju // jak Polak to značy s'e narmalna // a juš šlexta to juš mocnu dreny človek // aya šlexta ten // wredny šlexta. Szaw.WJ.

W wypowiedzi kobiety ze Stelmuży pojawia się ono natomiast na określenie osób z rodzin mieszanych, też z zabarwieniem ujemnym:

my do babuńi pšyježžali/ do Mo|lat jez'z'ili/ ona nas nazyvala/ o šlekty pšyjexali// nu to była tak/ ni to L'itefka/ ni to Polka / juš mašan'ka/ šlekta. Stel.JG.

Interesujące są także próby wyjaśniania rozbieżności między polskim pochodzeniem deklarowanym przez informatorów (mających też taki zapis

⁹ Szerzej o historii i współczesnym użyciu na Kresach północnych słowa *szlachta* – zob. Karaś 2009. Takie użycia przezwiskowe odnotował V. Czekmonas (1994: 159) w Bijekach pod Onikszdami.

w dokumentach), utożsamianym ze szlacheckością, i genetycznie litewskim nazwiskiem, por.

našego ojca jak'is' z'a|duk/ čy praz'a|duk/ jak k'edys" pryjon byfšy/ i tam on cus" zagńevał tegũ šlaxty svegũ/ pana// i on zagńevafšy s'e z'mėnił naz'ũiska/ žeby nigdy šlaxtam ņe byľby/ to juš teras ņe šlaxty/ ņe// a juš P'ėvišk'is juš to litefska naz'ũiska/ ņe poũaš/ že Polak// nu ale fpašporc'e my fšystk'e Polacy. Mag.BP.

Z przeprowadzonych badań terenowych wynika także, iż czynniki determinujące polską świadomość narodową na obszarze jeziorosko-ignalińskim są następujące:

- 1) wpis o narodowości polskiej w paszporcie (tzw. paszport polski);
- 2) posługiwanie się na co dzień polszczyzną: częściej na południu w rejonie ignalińskim, rzadziej już w rejonie jezioroskim;
- 3) pozostawanie w kręgu kultury polskiej – zachowanie tradycji wyniesionych z domu rodzinnego, m.in. polskie pieśni, obyczaje, rzadko literatura i przynależność do polskich organizacji;
- 4) wybór polskiej liturgii – tylko wschodnia część rejonu ignalińskiego (parafie z językiem polskim jako liturgicznym: Puszki, Gajdy – częściowo, Widze (do tej parafii należą wsie nadgraniczne, np. Stryłungi);
- 5) przynależność do stanu szlacheckiego – ten czynnik został poświadczony rzadko, głównie w rejonie jezioroskim;
- 6) podejmowanie nauki języka polskiego lub wysyłanie dzieci na zorganizowane przez oddział Związku Polaków na Litwie lekcje języka polskiego, głównie w Turmoncie i Wisaginie.

Powyższe wyznaczniki są w części zbieżne z tymi, które występują na całym pograniczu polsko-litewskim (por. Rutkowska 2008, Masojć 1996).

2. Tożsamość narodowa a język ojczysty w świetle danych oficjalnych (spisowych)

Wielojęzyczny, wielonarodowy charakter tego terenu oraz skomplikowane relacje między identyfikacją narodową a językiem ukazują również dane oficjalne. Różnice między deklaracjami dotyczącymi tożsamości narodowej a językiem uznawanym za język ojczysty obrazują wyniki spisu z r. 2001 przeprowadzonego na Litwie.

W odniesieniu do całej Litwy dane dotyczące deklarowanej narodowości i języka ojczystego przedstawiają się nieco inaczej niż w rejonie jezioroskim i ignalińskim. Dane z całej Litwy przedstawia tabela nr 1.

Tabela nr 1. Deklaracje przedstawicieli różnych narodowości na Litwie dotyczące języka ojczystego. Opracowanie własne na podstawie: *Lietuvos gyventojų ir biesto surašymas 2001. Gyventojai pagal išsilavinimą, gimtąją kalbą ir kalbų mokėjimą*, Vilnius 2002, s. 74 – 75¹⁰.

Narodowość	Liczba	Język ojczysty litewski		Język ojczysty polski		Język ojczysty rosyjski		Język ojczysty białoruski		Język ojczysty inny		Język ojczysty niewskazany	
		Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Litwini	2 907 293	2 810 684	96,7	2 478	,09	7 837	,3	131	0,005	402	,01	85 761	,9
Polacy	234 989	17 233	7,3	18 791	8,0	22 439	9,5	1 040	0,4	80	0,03	6 279	2,7
Rosjanie	219 789	13 954	6,3	389	0,2	19 604	8,9	77	0,04	28	0,01	9 192	4,2
Białorusini	42 866	1 622	3,8	2 494	5,8	22 386	52,2	14 603	34,1	16	0,04	1 745	4,1
Inna	46 114	6 457	14,0	304	0,7	19 084	41,4	44	0,1	16 724	36,3	3 301	7,2
Niewskazana	32 921	5 830	17,7	1 433	4,4	9 530	28,9	133	0,4	443	1,3	15 552	47,2
Razem	3 483 972	2 855 780	82,0	19 501	5,6	277 318	8,0	16 028	0,5	18 000	0,5	121 830	3,5

¹⁰ Z wymienionego opracowania pochodzą dane liczbowe, natomiast procent obliczono samodzielnie, w części narodowości „Inna” połączono szczegółowe dane zawarte w cytowanym opracowaniu, tj. włączono do tej grupy Ukraińców, Romów, Żydów, Niemców, Tatarów, Łotyszów, Ormian, Azerbejdżan, Moldawian, Gruzinów, Estończyków, Karaimów, Czuwaszy.

W świetle danych spisowych osoby, które zadeklarowały narodowość polską, w 80 % jako język ojczysty wskazały polszczyznę. Pozostali najczęściej deklarowali jako ojczysty język rosyjski (22 439 osób, tj. 9,5 % ogółu Polaków), nieco rzadziej litewski (17 233 osoby, tj. 7,3 %), niewiele osób wskazało na białoruski (1 040 osób, tj. 0,4 %), marginalnie – inny (80 osób, tj. 0,03 %). Są to ukraiński (44 osoby), romski (19), łotewski (8), estoński (2), po jednej osobie – niemiecki, ormiański. Nie wskazało żadnego języka ojczystego 6 279 osób, tj. 2,7 % społeczności polskiej na Litwie. Wyniki te niekorzystnie się różnią od danych pochodzących z wcześniejszych spisów powszechnych, gdyż w 1959 roku 96,4 % Polaków zadeklarowało polski jako ojczysty, w 1989 roku już tylko 85 % Polaków (pozostali wybrali jako ojczysty rosyjski – 9,2 %, litewski – 5,0 %, inny – 0,8 %). Różni się pod tym względem sytuacja polszczyzny od języka litewskiego, gdyż aż 96,7 % Litwinów jako ojczysty podało litewski, także od języka rosyjskiego (89,2 % Rosjan wskazało na język ojczysty rosyjski, w poprzednim spisie w 1989 r. był to większy odsetek – 95,6 %). Sytuacja jest o tyle jeszcze skomplikowana, że na język ojczysty wskazywano też niezależnie od autodeklaracji narodowościowych.

Polszczyznę jako język ojczysty zadeklarowało także 7098 osób innej narodowości (5665) i bez wskazanej narodowości (1433). Na język polski jako ojczysty wskazała podobna liczba Białorusinów i Litwinów (odpowiednio 2 494 i 2 478 osób), marginalna Rosjan (389) i innych (304). Łącznie zatem osoby, które wybrały niepolską opcję narodowościową lub nie wskazały jej wcale, stanowią 3,6 % osób deklarujących polszczyznę jako język ojczysty (195 016). I tak jednak liczba autodeklaracji dotyczących polszczyzny jako języka ojczystego jest mniejsza niż osób przyznających się do polskości. W świetle tych danych również polszczyzna wypada mniej korzystnie niż np. język rosyjski, który jako ojczysty zadeklarowało 277 318 osób, w tym 81 276 nie-Rosjan. Język litewski natomiast jako ojczysty wskazało 45 096 nie-Litwinów. Z danych powyższych wynika, iż ciągle mocna jest pozycja języka rosyjskiego, który nie ogranicza się do ludności rosyjskiej, ale ma znacznie więcej użytkowników spośród nie-Rosjan.

Z roku 2011 dane dotyczące deklarowanej narodowości i języka ojczystego przedstawia tabela nr 2.

Tabela nr 2. Deklaracje przedstawicieli różnych narodowości na Litwie dotyczące języka ojczystego w 2011 r. Opracowanie własne na podstawie danych spisu 2011 (web.stat.gov.lt).

Narodowość	Liczba	Język ojczysty litewski		Język ojczysty polski		Język ojczysty rosyjski		Język ojczysty białoruski		Język ojczysty inny		Język ojczysty niewskazany		Dwa języki ojczyste	
		Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Litwini	2561314	2539722	99,2	1870	0,07	7016	0,26	34	0	436	0,02	6746	0,25	5427	0,2
Polacy	200317	17615	8,8	154382	77,1	20320	10,1	302	0,2	9	0,0	2688	1,3	4987	2,5
Rosjanie	176913	16070	9,1	336	0,2	154325	87,2	74	0,04	91	0,05	1877	1,1	4137	2,3
Białorusini	36227	1877	5,2	3369	9,3	20391	56,3	6676	18,4	32	0,1	2954	8,2	925	2,6
Inna	35680	5387	15,1	258	0,7	13529	37,9	3	0,01	11889	33,3	3404	9,5	1151	3,2
Niewskaz.	32978	3024	9,2	261	0,8	2802	8,5	5	0,02	31	0,1	26237	79,6	618	1,9
Razem	3043429	2583745	84,9	160506	5,3	218383	7,2	7114	0,2	12530	0,4	43906	1,4	17245	0,6

Z danych spisu powszechnego z 2011 roku wynika, że w ciągu dekady (od roku 2001) wzrósł odsetek osób uznających litewski za język ojczysty o blisko 3 punkty (z 82 % do 84,9 % ogółu mieszkańców Litwy), podobnie jak i ludności litewskiej deklarującej język swojej narodowości za ojczysty (z 96,7 % do 99,2 %). Zmniejszył się natomiast stosunkowo nieznacznie procent wskazań na rosyjski jako język ojczysty (z 8,0 % do 7,2 %) i na polski (z 5,6 % na 5,3 %), ponad dwukrotnie na białoruski (z 0,5 % na 0,2 %).

Porównanie danych z roku 2001 i 2011 dotyczących polszczyzny pokazuje, iż ubyło aż 34 510 osób deklarujących polszczyznę jako język ojczysty (18,7 % w stosunku do stanu w 2001 r.). Wynika to jednak głównie ze zmniejszenia się ogólnej liczby osób o polskiej tożsamości narodowej. Procentowo jest to ubytek nie aż tak znaczący – od 5,6 % do 5,3 % ogółu mieszkańców kraju. Widoczna jest natomiast w dalszym ciągu, podobnie jak w całym okresie powojennym, tendencja spadkowa w zakresie wskazywania przez ludność polską na język swojej narodowości jako ojczysty (z 8 % do 7,1 %). Gdy jednak uwzględnimy również tych Polaków, którzy deklarowali obok polszczyzny inne języki ojczyste, to odsetek ten wzrasta do 7,9 %, a zatem różnica wynosi jeden punkt in minus.

Język polski jako ojczysty podało także 6 124 nie-Polaków, w tym najwięcej Białorusinów (blisko 3,4 tys.), prawie dwa razy mniej Litwinów (1,9 tys.), niewielu Rosjan (0,3 tys.), innych narodowości (m.in. 121 Ukraińców, 102 Tatarów, 11 Żydów) i 261 osób, które nie wskazały na swoją narodowość. W porównaniu z rokiem 2001 zatem prawie tysiąc osób mniej niepolskiego pochodzenia wymieniło polszczyznę jako język ojczysty (7098 osób w 2001 roku).

Jak już wspomniano, na obszarze jeziorosko-ignalińskim deklaracje dotyczące języka ojczystego procentowo przedstawiają się nieco inaczej. Dane z rejonu jezioroskiego zawiera tabela nr 3, ale z roku 2001, gdyż z 2011 roku takich danych wg rejonów nie ma.

Tabela nr 3. Deklaracje przedstawicieli różnych narodowości w rejonie jezioroskim w 2001 r. odnośnie do języka ojczystego (nie uwzględniono tu danych dotyczących języka ojczystego innego niż tu wymienione). Opracowanie własne na podstawie: *Lietuvos gyventojų ir būsto surašymas 2001. Gyventojai pagal išsilanimą, gimtąją kalbą ir kalbą mokėjimą, Vilnius 2002.*

Narodowość	Liczba	Język ojczysty litewski		Język ojczysty rosyjski		Język ojczysty polski		Język ojczysty białoruski		Język ojczysty -sty inny	
		Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Litwini	6315	6 054	8,4	74	,45	37	0,23	1	,006	49	,9
Rosjanie	4500	282	6,3	4 171	92,7	1	0,02	1	0,02	45	1
Polacy	1518	306	20,2	204	13,4	995	65,6	3	0,2	10	0,6
Białorusini	196	22	11,2	99	50,5	5	2,6	67	34,2	3	1,5
Inni	297	71	3,9	99	3,3	8	,7	-	-	19	0,1
Razem	2826	16 735	3,3	647	9,1	046	,6	72	,3	26	,4

Z danych zawartych w powyższej tabeli wynika, iż Polacy wśród największych grup narodowościowych (tj. z uwzględnieniem przedstawicieli małych narodowości ogólnie jako innych) plasują się – ze względu na związek narodowości z deklarowanym językiem ojczystym – na trzecim miejscu po Litwinach i Rosjanach. Rysuje się między nimi jednak duża różnica, gdyż procent przedstawicieli tych grup etnicznych podających jako język ojczysty odpowiedni język narodowy jest o wiele wyższy (98,4 % i 92,7 %) niż odsetek Polaków deklarujących polszczyznę jako język ojczysty (65,6 %). Aż 34,6 % społeczności polskiej podaje jako język ojczysty język niepolski (litewski – 20,2 %, rosyjski – 13,4 % i – okazjonalnie białoruski – 0,2 % lub inny – 0,6 %). Z przedstawionych danych wynika, iż to właśnie Polacy zamieszkujący na danym terenie mają najslabszą, po Białorusinach, więź z językiem ojczystym. Warto zauważyć, że z kolei 4,9 % tych, którzy zadeklarowali język ojczysty polski, to osoby o poczuciu narodowym niepolskim (lub tylko z wpisem innej niż polska narodowości w paszporcie); głównie Litwini, rzadko Białorusini i przedstawiciele innych narodowości, sporadycznie Rosjanie. Warto te dane porównać z deklaracjami Polaków z całej Litwy, gdyż odsetek osób wskazujących na polszczyznę jako na język ojczysty był w 2001 roku zdecydowanie wyższy i wynosił 80 %, a w 2011 roku – 77,1 % (a przy uwzględnieniu osób, które zadeklarowały dwa języki ojczyste, w tym polski – 79 %).

Powyższe dane oficjalne nie do końca jednak oddają skomplikowaną sytuację współistnienia narodowości i języków na pograniczu, gdyż w odniesieniu do pewnej grupy osób ich autodeklaracje nie mają pokrycia w rzeczywistości. Nie wyróżnia się też bardzo częsta grupa osób deklarująca narodowość litewską i dwa języki – polski i litewski, których zakres i funkcje się zmieniały, głównie na skutek wypierania prymarnego polskiego, często będącego jedynym językiem domowym w dzieciństwie, na rzecz litewskiego (grupa trzecia moich informatorów).

Z przedstawionych wyżej badań terenowych także wynika, iż polska świadomość narodowa i język polski jako ojczysty (czy prymarny, tj. przekazywany w domu bez pośrednictwa innego języka) nie zawsze łączą się ze sobą. Obok osób przyznających się do polskości i uznających polszczyznę za język ojczysty w rozmowach często wielu informatorów – co przedstawiono wyżej – podkreślało, że są „mieszkańcami” (ni Polakami ni Litwinami), na co dzień używają głównie języka litewskiego, rzadko czy nawet sporadycznie polskiego, choć zaznaczają, że w dzieciństwie w domu mówiono tylko po polsku (nawet niekiedy rodzice czy dziadkowie nie znali litewskiego). Część osób deklaruje natomiast wyraźnie narodowość litewską, podkreślając jednak, że ich rodzice mówili tylko po polsku i oni też w dzieciństwie rozmawiali po polsku, obecnie na co dzień używają przede wszystkim litewskiego, rzadko polskiego.

Bibliografia

- Babiński G., 2005, *Tożsamość na pograniczach* [w:] Budakowska E. (red.), *Tożsamość bez granic. Współczesne wyzwania*, Warszawa, s. 99-116.
- Banaszak-Karpińska E., 1998, *Tożsamość jako kategoria badawcza w badaniach nad jednostką i społeczeństwem* [w:] Szlachcicowa I. (red.), *Religia – przekonania – tożsamość*, Wrocław, s. 89-105.
- Barska A., Korzeniowski M. (red.), 2007, *Wielokulturowość, międzykulturowość, transkulturowość w perspektywie europejskiej i pozaeuropejskiej*, Opole.
- Barwińska M., 2004, *Językowe wykładniki tożsamości etnicznej*, „*Język Polski*” LXXXIV, s. 88-97.
- Bieńkowska-Ptasznik M., 2006, *Tożsamość jednostki we współczesnym świecie* [w:] Bieńkowska-Ptasznik M., Krzysztofek K., Sadowski A. (red.), *Obywatelstwo i tożsamość w społeczeństwach zróżnicowanych kulturowo i na pograniczach*, Białystok, s. 185-191.
- Bokszański Z., 2006, *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa.
- Чекмонас В., 1994, К проблеме польского национального самосознания на литовско-славянским пограничье [w:] Bieńkowska-Ptasznik M., Krzysztofek K., Sadowski A. (red.), *Granice i pogranicza. Język i historia*, Warszawa, s. 157-164.
- Gajda S., 2007, *Język(i) a słowiańskie tożsamości* [w:] „Z polskich studiów slawistycznych”, seria XI, *Językoznawstwo*, Rudnik-Karwatowa Z. (red.), Warszawa, s. 53-60.
- Gajda S., 2008, *Słowiańskie dyskursy tożsamościowe* [w:] Gajda S. (red.), *Tożsamość a język w perspektywie slawistycznej*, Opole, s. 7-17.
- Geben K., 2011, *Identyfikacja językowa i tożsamościowa Polaków wileńskich* [w:] Masojć I., Sokołowska H. (red.), *Tożsamość na styku kultur*, t. 2, Wilno, s. 42-52.
- Kabzińska I., 2004, *Czy zmierzch stereotypu Polak-katolik?* [w:] Kuczyński A., Michalska M. (red.), *Kultura i świadomość etniczna Polaków na Wschodzie*, Wrocław, s. 191-202.
- Kabzińska I., 2005, *Polacy na pograniczach kulturowych na obszarach postradzieckich w badaniach polskich etnologów w minionym piętnastolecu* [w:] Winnicki Z. (red.), *Polska mniejszość narodowa w Europie środkowo-wschodniej. Nowe problemy i wyzwania wobec współczesnych przemian w państwach regionu*, Wrocław, s. 35-48.
- Kabzińska I., 2009, *Między pragnieniem ideału a rzeczywistością. Polacy na Litwie, Białorusi i Ukrainie w dobie transformacji systemowej przełomu XX i XX stulecia*, Warszawa.
- Kalaga W., 2004, *Wstęp* [w:] *Dylematy wielokulturowości*, Kraków, s. 5-9.
- Karaś H., 2001, *O sytuacji języka polskiego na tzw. obszarze smołwieńskim na Litwie*, „*Prace Filologiczne*”, t. XLVI, s. 267-292.
- Karaś H., 2002, *Gwary polskie polskie na Kowieńszczyźnie*, Warszawa-Puńsk.
- Karaś H., 2004, *O polszczyźnie wokół Jeziorosów na Litwie* [w:] Rieger J. (red.), „*Studia nad polszczyzną kresową*”, t. XI, Warszawa, s. 35-72.
- Karaś H., 2009, *Polszczyzna okolic Jeziorosów jako wariant terytorialny języka polskiego na Litwie* [w:] Dziegiel E., Zielińska A. (red.), *Polszczyzna za granicą jako język mniejszości i języki mniejszościowe w Polsce*, Warszawa, s. 25-46.
- Karaś H., 2013a, *O badaniach sytuacji i stanu polszczyzny na Litwie na pograniczu litewsko-łotewsko-białoruskim*, „*Prace Filologiczne*” 2013, t. LXIV, cz. 1, s. 111-127.

- Karaś H., 2013b, *Uwagi o leksyce polszczyzny na Litwie na pograniczu litewsko-łotewsko-białoruskim*, „Acta Baltico-Slavica” 2013, t. 37, s. 359-382.
- Karaś H., 2015, *Wtórne iteratiwa w polszczyźnie gwarowej pogranicza litewsko-łotewsko-białoruskiego* [w:] Falińska B., Karaś H. (red.), *Studia Gwaroznawcze II, Z zagadnień leksyki i słowotwórstwa*, Łomża, s. 97-121.
- Krysiński A., 1930, *Liczba i rozmieszczenie ludności polskiej na Kresach Wschodnich*, Warszawa.
- Krysiński A., 1933, *Ludność polska a mniejszości w Polsce w świetle spisów ludności 1921 i 1931*, Warszawa.
- Kurcz Z., 2005, *Mniejszość polska na Wileńszczyźnie. Studium socjologiczne*, Wrocław.
- Kuzmickas B., 2007, *Tautos tapatumo savimonė. Lietuvių savimonės bruožai*, Vilnius.
- Lietuvos gyventojų ir būsto surašymas 2001. Gyventojai pagal išsilavinimą, gimtąją kalbą ir kalbą mokėjimą*, Vilnius 2002.
- Malewska-Peyre H., 2000, *Ciągłość i zmiana tożsamości*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 2, s. 129-144.
- Mamzer H., 2003, *Tożsamość w podróży. Wielokulturowość a kształtowanie tożsamości jednostki*, Poznań.
- Masojć I., 1996, *Czynniki kształtujące świadomość językową Polaków na Litwie po drugiej wojnie światowej* [w:] Rieger J. (red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, t. I, Warszawa, s. 25-45.
- Melchior M., 1990, *Społeczna tożsamość jednostki*, Warszawa.
- Melchior M., 1993, *Kategoria tożsamości jako wzywanie badawcze* [w:] Jawłowska A., Kempny M., Tarnowska E. (red.), *Kulturowy wymiar przemian społecznych*, Warszawa, s. 229-243.
- Melchior M., 2008, *Wymiary złożonej tożsamości jednostkowej. Kategorie teoretyczne i jeden przykład* [w:] Mucha J., Pactwa B. (red.), *Status mniejszościowy i ambiwalencja tożsamości w społeczeństwach wielokulturowych*, Tychy, s. 25-39.
- Mucha J., 2005, *Oblicza etniczności*, Kraków.
- Muryc J., 2008, *Tożsamość językowa i kulturowa na Zaolziu w Republice Czeskiej* [w:] Masojć I., Naruniec R. (red.), *Tożsamość na styku kultur*, Wilno, s. 46-52.
- Naruniec R., 2008, *Kłopoty z tożsamością mniejszości narodowej* [w:] Masojć I., Naruniec R. (red.), *Tożsamość na styku kultur*, Wilno, s. 67-79.
- Rieger J., 1996, *Identyfikacja narodowa i religijna Polaków na Ukrainie* [w:] *Trudna tożsamość. Problemy narodowościowe i religijne w Europie Środkowo-Wschodniej w XIX i XX wieku*, Lublin, s. 110-130.
- Rutkowska K., 2008, *Język a tożsamość na pograniczu polsko-litewskim* [w:] Engelking A., Golachowska E., Zielińska A. (red.), *Tożsamość – Język – Rodzina. Z badań na pograniczu słowiańsko-bałtyckim*, Warszawa, s. 53-68.
- Stawowczyk E., 2004, *Tożsamość jako proces wyznaczania granic* [w:] Kalaga W. (red.), *Tropy tożsamości: Inny, Obcy, Trzeci*, Katowice, s. 132-150.
- Węgrzecki A., *Tożsamość i inność* [w:] Zuziak W. (red.), *Wokół tożsamości człowieka*, Kraków, s. 9-28.
- web.stat.gov.lt.

Condition of the Polish language in the Lithuanian–Latvian–Belarusian borderlands

Summary

The article focuses on those inhabitants of Lithuania’s Zarasai and Ignalina municipalities who speak Polish on an everyday basis and/or declare Polish as their mother tongue in population censuses, and it discusses the linkage between their national identity and the language they use. The area covered, which lies in the eastern part of Lithuania, bordering Latvia and Belarus, is regarded as the third largest Polish-speaking region in the country, after districts surrounding Vilnius (*Wileńszczyzna*) and Kaunas (*Kowieńszczyzna*). The analysis is based on official figures illustrating ethnic coexistence in the area, and on people’s pronouncements about the Polish language and attitudes towards “Polishness” in various generations of Lithuanian citizens of Polish origin.

Keywords: sociolinguistics, linguistic borderland, national identity, generation

Słowa kluczowe: socjolingwistyka, pogranicze językowe, tożsamość narodowa, pokolenie